

OCH ÄR DET KONST?

(Kolumn ÅU 20.8.98)

Lars Hertzberg

Helsingfors och Finland har fått sitt första museum för samtidskonst, Kiasma. Byggnaden är oväntat tilltalande, man kunde ha trott att en hangarliknande byggnad i metall och glas skulle vara betydligt mera frånstötande. Framför museet utbreder sig en stenlagd piazza, en av de allra centralaste öppna platserna i Helsingfors. Tyvärr verkar platsen vara helt livlös bortsett från några späda trädplantor. Man kunde ha hoppats att den skulle vara full med stånd där man kan köpa kebab, tandoorikyckling, piråger osv., men nej. Museets omgivningar är 'värdiga', de ser ut som en illustration till ordet 'stenöken'. Kanske miljön ska uttrycka tidsandan, den nakna alternativlösheten: skinheadarkitektur.

*

Det första man möter inne i Kiasma om man startar besöket upptill är en rad TV-skärmar. I varje skärm ser man någon av våra intellektuella — _Sven Krohn_, _Göran Schildt_, _Einojuhani Rautavaara_ m.fl. — uttala sig om tidens problem. Ser snarare än hör, för ljudvolymen är svag, och rösterna blandar sig med varandra till en mumlande gröt. Jag förmodar att detta är avsiktligt, tanken är kanske att det inte är någon brist på visa tankar i vår tid, problemet är bara att de inte når fram.

I ett tak hänger en 'kristall'krona, där kristallerna utgörs av avgnagda kycklingben. En påminnelse om den olika värdigheten hos olika material? En annan påminnelse om skillnader mellan materialen är en stenkappsäck eller en kappsäcksformad sten, försedd med vanligt handtag och lås. Tänk att släpa på den.

En livslevande flicka står och övar sig med ett par hantlar, oavbrutet i timme efter timme som det förefaller. Ett slags händelselös happening. I ett annat rum finns en lång rad krukor som man kan lukta på, var och en innehåller en särskilt doft, ungefär som i en parfymfabrik. Intressant i och för sig, men verkar inte syfta på något utöver sig självt. En rysk konstnär har ställt upp en gammal sliten toalettdörr, en reminiscens av hans barndom står det.

Det finns en hel del videokonst, en film föreställer en kvinna som går omkring i hemmet och utför vardagssysslor samtidigt som hon oavbrutet lägger ut texten i form av postmodernistiska teorier. Kanske vi ska förstå att hennes ord är lika banala som

hennes göromål. En av de installationer man minns bäst är svår att beskriva: en kvinnlig figur, en korsning mellan Humpty Dumpty och en sjojungfru ligger under en länstol. Från en apparat projiceras rörliga ansiktsuttryck på henne, samtidigt som apparaten återger hennes retsamma repliker, tydligen riktade till en motsvarande, betydligt mindre mansfigur bakom stolen som i sin tur ger ifrån sig stönande ljud.

*

Här finns mycket få tavlor eller skulpturer i gängse mening. (Det starkaste färgintrycket får man av en jättelik blomma som byggts upp av olikfärgade tygbitar på ett golv.) Det rör sig om installationer, begreppskonst ('idékonst' kunde man kanske också kalla det).

Jag är ingen konsthistoriker men jag har för mig att en av den här verksamhetens pionjärer var fransmannen _Marcel Duchamp_, som hittade på att ställa ut en helt vanlig pissoar på en konstsalong i Paris år 1917, och att ett av de stora namnen idag är engelsmannen _Damien Hirst_, som bl.a. åstadkommit en kalv skuren i skivor och en gigantisk askkopp full av cigarettfimpar.

En reflektion: installationerna i Kiasma gav mig sällan en impuls att ta reda på vad upphovsmannen eller -kvinnan hette, eller att försöka lägga namnet på minnet. När man besöker en 'konventionell' konstutställning har man känslan att möta en individ via verken, men den känslan infann sig inte här. Intresset fokuserades enbart på verken. Vad de lyckades med, i bästa fall, var att skapa ett slags avstånd till vardagen, att få en att se det välbekanta med nya ögon.

*

Jag hör inte till dem hos vilka de här föremålen och tilldragelserna väcker starka protestreaktioner. Vi har alla hört kommentarer som 'Ska det här vara konst? Det här kan vem som helst åstadkomma' respektive 'Det här kan en femåring åstadkomma'. Kommentarer som de här är oftast irrelevanta eftersom poängen vanligen inte ligger i utförandet utan i själva idén, à la Columbi ägg. Jag tror i själva verket att kritik av den här typen ofta är ett vilsegånget uttryck för en helt annan reaktion: den är ett gensvar på det alltför abstrakta, det alltför cerebrala (hjärncentrerade) i denna verksamhet, uttrycket för en saknad efter sinnligheten, det kroppsliga, emotionella man brukar möta i s.k. traditionell konst.

Begreppskonstens förkämpar verkar ibland själva provocera fram motreaktioner genom att ge uttryck åt halvartikulerade föreställningar om att traditionella konstformer är 'felaktiga' och att de som fortfarande lyssnar på _Beethoven_ hellre än på _John Cage_s 'Silence 5'33" ' (5 minuter 33 sekunder tystnad) eller som föredrar att beundra en _Rembrandt_ eller en _Schjervebeck_ framom en bräddfylld askkopp, på något sätt stagnerat i utvecklingen. I och för sig en intressant omsvängning: på 1800-talet gick man åt borgerskapet, 'filistrarna', för att de inte brydde sig om konst, idag skrattar man åt dem för att de tar konst på allvar.

Man kunde undgå detta ofruktbara ställningskrig om man frångick idén att de här verksamhetsformerna är ett slags konkurrenter till eller ersättningar för måleri, skulptur, ljudande musik. De är något genuint nytt. Skulle något av betydelse gå förlorat om vi slutade använda ordet 'konst' i det här sammanhanget?

*

Ställningskriget leder till osunda reaktioner. Det finns en fara för att ens ställningstaganden blir ett sätt att markera i vilket läger man hör hemma, snarare än äkta uttryck för ens reaktioner på verken. Det finns idag ett slags hurtig nihilism som man är tvungen att bejaka om man inte vill bli betraktad som hopplöst insnöad eller småborgerlig, man förväntas utstöta förtjusta små rop varje gång man får ta del av _Mapplethorpe_s destruktiva fantasier. (Hit hör också argumentet att konstens hemskhet bara är en avspegling av vår hemska tid. Men var går gränsen mellan att avspegla och att bejaka?)

Den här andan har inget nödvändigt samband med idékonsten. Det finns inga principiella hinder för att den här verksamheten i stället skulle bedrivas t.ex. med humor.

Det verkar som om den nihilistiska stämningen hade funnit en särskilt god grogrund just i vårt land. Det finns en viss benägenhet hos oss att förväxla morbidity med djup. 'Finsk fjernsynsteater' lär vara ett begrepp i Norge. För några år sedan hörde man om en finländsk konstnär som dödade en katt med yxa och begick alla slags skändligheter mot den, och filmade det hela på video.

Också där finns det en paradoxal utveckling. Det var ingen hejd på hur snälla de snälla flickorna var hos _Topelius_ och hur hjältemodiga hjältarna var hos _Runeberg_. Det är

som om vi hade gått från svart-vitt till svart-svart utan övergång via en mera nyansrik syn på tillvaron.